

Агроекологията и опазването на околната среда

Агроекологията е ключов елемент за интегриране на концепцията за опазване на околната среда с Общата селскостопанска политика (ОСП) на ЕС. Като се има предвид, че над 70% от територията на ЕС се използва за селско и горско стопанство, страните-членки са изправени пред предизвикателството да поддържат ефективни и продуктивни тези сектори, като се подобряват ползите за околната среда. Ето защо, като насърчава земеделските производители да подобряват и опазват тяхната земеделска земя, да разнообразяват земеделските си практики, политиката за селското стопанство на Съюза е насочена към осигуряването на обществени ползи и блага от аграрния сектор, съвместими с опазването на околната среда.

Агроекологичната политика не е нова за ЕС, а се развива почти тридесет години, но за съжаление през новия програмен период, предизвикателствата се увеличават. Заедно с нея се разширява и кръга от политики, които ЕС разработва и прилага. Възникнала през 1985 г. като доброволна мярка, от 1992 г. е единствената задължителна мярка в рамките на политиката на ЕС за развитие на селските райони. В този смисъл, е важно да се анализира рамката за прилагане на агроекологичната политика в ЕС и у нас, като се изведат и приоритетите в развитието на агроекологичната политика в посока 2030 г.

Агрополитиката в областта на опазването на околната среда е един от най-утвърдените механизми на политиката в рамките на ОСП. Първоначално (след 1987 г.) тя е насочена най-вече към смекчаване на въздействието върху околната среда вследствие интензификацията на селското стопанство и за възприемане на позитивните ефекти на екстензивното земеделие.

Агроекологичната политика има ключова роля в приоритетите на ЕС в областта на околната среда по повод екологичните ситуации, опазване на биологичното

разнообразие и получаване на услуги от екосистемите. В Регламент 1698/2005 е заложена идеята допълнително да се окурат земеделските производители и собственици на земи да предлагат на обществото производствени методи съвместими със защитата и подобряването на околната среда, ландшафта, неговите характеристики, природните ресурси, почвата и разнообразието.

От 2000 г., агроекологичните програми са проектирани и се изпълняват в държавите-членки или на регионално ниво, чрез програмите за развитие на селските райони (ПРСР) за период от седем години.

Основен източник на финансиране на целите в областта на агроекологията е Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР). Основен принцип включен във финансирането на агроекологичната политика е, решенията на земеделските производители да са основани на доброволна основа, а нивото на поетите ангажименти от бюджета на ЕС да е достатъчно привлекателен за производителите и собствениците на земи, за да се компенсират направените от тях разходи и пропуснатите ползи в резултат на поетите агроекологични ангажименти.

Според експерти на Института за европейска политика по околната среда (IEEP), страните членки в общ и регионален план са възприели различни подходи към прилагането на агроекологичните мерки, отразяващи наред с други фактори, политическите приоритети, уязвимостта към суша или ерозия на почвата, характерните земеделски системи и практики, местообитания и характеристиките на земеделската земя, рисковете за околната среда и приоритетите в социално-културните различия в отношението към околната среда и ролята на земеделските стопани. В резултат на това, агроекологичните схеми включени в ПРСР на страните-членки се различават по обхвата и амбицията на целите по опазване на околната среда, управлението на стопанствата, териториалния обхват на схемата, относителното равнище на отпуснатите средства, както и някои критерии за допустимост. Имайки предвид, че при изграждането на агроекологичните схеми, отделните държави членки могат да определят различни изисквания касаещи управление на ниво ферма, последните могат да се опишат като потенциално „входно ниво” за влизане в схемата, но може и да съществуват по-специфични и възискателни изисквания за участие в схемата, което ги определя като „високо ниво”. Структурирането на различните схеми касаещи фермерите могат да бъдат само и единствено касаещи входа на схемата, но могат и да предполагат и по-високи изисквания в рамките на една и съща схема.

Влизането на фермерите в дадена схема за подпомагане може да се определя от няколко аспекта:

- внедряване на изисквания за управление, които са на нива близки до препоръчваните;
- не се предполага значителна промяна на системата на земеделие;
- насочени са към по-голямата част на стопанства и земи в рамките на определен район или определен вид;
- предполагат фиксирани плащания;
- имат относително лесна процедура за кандидатстване и одобрение.

Концептуалната връзка между агроекологичните мерки и другите мерки включени в ОСП на ЕС показва как екологично насочените мерки предоставящи потенциал за доставяне на допълнителни ползи за околната среда се вписват сред мерките осигуряващи кръстосано прилагане във връзка с директните плащания и общата организация на пазара.

Стъпки към климатично неутрален ЕС

Особено внимание през настоящия програмен период се отделя на климатичните изменения, които се очертават като един от главните проблеми не само за Европа, но и за света. През ноември 2019 г. Парламентът обяви извънредна ситуация в областта на климата и призова Комисията да обвърже всичките си законодателни и бюджетни предложения с целта за ограничаване на глобалното затопляне. В отговор Европейската комисия предложи Европейския зелен пакт – пътна карта за постигането на нулеви нетни емисии на континента. Програмата за действия за околната среда ще допринесе за реализирането на целта.

Първата програма на ЕС за околната среда датира от 1973 г. и още тогава акцентът е поставен върху ограничаване на замърсяването, подобряване на околната и градската среди и привличане на вниманието към екологичните проблеми. Сега започващата програма поставя за задачи ускоряването на прехода към климатична неутралност, въвеждане на чисти и ефективни източници на енергия и развитие на кръговата икономика.

Нужна е устойчива икономика и селско стопанство

В доклада си за състоянието на околната среда Европейската агенция по околната среда посочва, че икономическата дейност и начинът на живот са най-големите предизвикателства пред Европа.

Приоритетите в програмата посочват, че е нужна промяна в икономиката, която трябва да се основава на обществения интерес и на целите за устойчиво развитие.

Щетите върху околната среда следва да бъдат преодолявани там, от където произтичат, а замърсителят трябва да поема разходите за това.

Постигането на целите на ЕС за намаляване на емисиите на парникови газове до 2030 г. трябва да бъде съчетано с грижи за засегнатите и уязвимите групи за постигането на справедлив преход.

Политиката на ЕС следва да бъде насочена към адаптиране и намаляване на уязвимостта на природата, обществото и икономиката от промените в климата. Стремещт трябва да бъде към постигане на нулево замърсяване, включително по отношение на вредни химически вещества.

Земеделието е най-разпространеният и най-интензивен начин за използване на земята. Чрез изявеното си влияние върху сезонните, функционални и структурни вариации на ключови елементи от биосферата (почва, вода, растителност, въздух), то е определящо за пейзажа на близо половин Европа. Освен че изпълнява важна роля при производството на храна, земеделието оказва влияние върху създаването и поддържането на подходящи хабитати с ключово значение за биоразнообразието и структурните и функционалните особености на биосредата. То е и предпоставка за развитието на разнообразни селски региони.

Общата селскостопанска политика поставя добрите екологични практики в центъра на селското и горското стопанство в ЕС, като гарантира, че опазването на планетата и производството на храни могат да вървят ръка за ръка. Общата селскостопанска политика (ОСП) има три ясни екологични цели, всяка от които е отразена в Европейската зелена сделка и стратегията „От фермата до вилницата“ :

- справяне с изменението на климата;
- опазване на природните ресурси;
- подобряване на биоразнообразието.

Всяка от тези цели е подкрепена от насърчаването на ОСП на биологичното земеделие и отговорното управление на суровини като пестициди и торове.

ОСП има за цел да постигне екологичните си цели по начин, който е социално и икономически устойчив за фермерите, селските общности и ЕС като цяло.

Екологични мерки в ОСП

Мерките, които насърчават екологичното земеделие и налагат правилата за опазване на околната среда, представляват централна част от ОСП:

- стандартите за кръстосано спазване свързват финансовата подкрепа с правилата на ЕС относно околната среда, както и здравето на хората, растенията и животните;
- зелените директни плащания въвеждат задължителни действия (поддържане на постоянни пасища, разнообразие на културите и екологични зони), всяко от които е насочено към опазване на околната среда и справяне с изменението на климата;
- политиката за развитие на селските райони подкрепя инвестициите и земеделските дейности, които допринасят за действията в областта на климата и устойчивото управление на природните ресурси.

Новата ОСП ще предприеме допълнителни стъпки към постигане на екологична и устойчива система на селско стопанство в ЕС. Тя ще включва:

- по-опростен, гъвкав и целенасочен подход;
- засилени екологични условия и стандарти, на които трябва да отговарят земеделските производители;
- разширен набор от доброволни екологични действия, достъпни за фермерите, чрез екосхеми и политика за развитие на селските райони.

Биоразнообразието следва да бъде защитавано, опазвано и да се работи за неговото възстановяване.

Натискът върху природата от производството и потреблението трябва да бъде намален. Следва да се засилят стимулите за дейности в подкрепа на природата да се спрат субсидиите за дейности, които ѝ вредят, като субсидиите за изкопаеми горива.

Цифровите технологии трябва да се използват за осигуряване на прозрачност и публичен достъп до данните, свързани с екологичната политика.

Европейската комисия ще направи преглед на тези приоритети до март 2024 г.

В България, както и в останалите държави, земеделието има определяща роля в запазването на околната среда в добро състояние. Връзката между земеделие и околна среда има сложен характер. Земеделieto и околната среда непрекъснато оказват влияние помежду си. От една страна, земеделието е допринесло, в процес на стотици години, за образуването и развитието на някои особено ценни полуестествени хабитати, които в момента се считат за важна част от европейското биоразнообразие, а често представляват и важно културно наследство. От друга страна, обаче, земеделието може да оказва негативно влияние върху природните ресурси. Прилагането на земеделските практики по неподходящ начин може да доведе до замърсяване на почвата, въздуха и водата, както и до разрушаване на естествените хабитати и да застраши дивата природа. Оттичането на води, използвани за земеделски нужди, може да замърси околни водоизточници или крайбрежия и да въздейства негативно върху речната и морска флора и фауна.

Осъзнаване значението на въпроса за съхранение на природата е предпоставка за постигане устойчива околна среда, както и на това тя да бъде изведена като една от осемте цели на хилядолетието.

Настъпилите промени в организационно-производствената структура на земеделските стопанства през последните години оказаха разнопосочно въздействие върху състоянието на околната среда. От една страна намалението в количеството на използваните торове и пестициди и на отглежданите животни доведе до понижаване на риска от замърсяване на почвата, водата и въздуха с нитрати, амоняк, метан и пр. токсични вещества. От друга страна, небалансираното развитие на растениевъдството и животновъдството, високата степен на специализация в растениевъдството, както и разораването на тревните площи, води до деградация и ерозия на почвата, до загуба на биологично разнообразие и до непрекъснато нарастване на средствата за тяхното възстановяване и поддържане.

Прилагането на подходящи практики в екоуправлението на земеделските стопанства, допринася за намаляване на негативното въздействие и замърсяването на почвата, водата и въздуха от земеделското производство.

Агроекологията изучава екологичните процеси, които действат в земеделските производствени системи. Формулирането на екологичните принципи в

агроекосистемите може да предложи нови подходи за управление, които иначе не биха се взели предвид.

Агроекологията не означава напълно противопоставяне на технологиите и прилагането им в селското стопанство, но в случай че се прибегне до тях, се обмисля добре по какъв начин използването им ще окаже въздействие върху природния, социалния и човешки фонд.

Агроекологията предлага начин на изучаване на агроекосистемите, който е съобразен с конкретния контекст или конкретната местност. В този смисъл се приема, че няма универсална формула за успеха и максималното благосъстояние на дадена агроекосистема. По този начин агроекологията не се води от известните управленски практики, а предполага използването на естествени врагове вместо инсектициди или поликултури на мястото на монокултура.

Справяне с изменението на климата

ОСП е ключов инструмент за отключване на потенциала на селското стопанство за борба с изменението на климата. Приблизително общо 104 милиарда евро (или 25%) от финансирането на ОСП за периода 2014-20 г. отиде за действия, свързани с климата, като например:

- намаляване на емисиите на парникови газове чрез насърчаване на подобро управление на добитъка и отглеждане, както и инвестиране в съхранение и обработка на оборски тор;
- увеличаване на улавянето и съхранението на въглерод чрез мерки и инвестиции в области като защита на почвата и възстановяване на горите;
- подпомагане на фермерите да се адаптират към предизвикателствата, породени от изменението на климата, чрез инвестиции и съвети относно нови методи и технологии.

Чрез тези мерки селскостопанските емисии са намалели с 21% между 1990 г. и 2017 г., без да се намалят нивата на производство. Новата ОСП включва засилена подкрепа за смекчаване на изменението на климата, като допринася за целта на Зелената сделка за действие в областта на климата за постигане на нетни нулеви емисии на парникови газове в целия ЕС до 2050 г.

Опазване на природните ресурси

За да защити природните ресурси, които са от съществено значение за селското стопанство, ОСП:

- защитава както количеството, така и качеството на водата, използвана в селското стопанство, чрез установяване на буферни ивици покрай водните течения, подпомагане на по-ефективни системи за напояване и засилване на прилагането на правилата в уязвимите на нитрати зони;
- определя задължителни стандарти за минимално почвено покритие и насърчава по-нататъшни практики, които ограничават ерозията на почвата и поддържат органичната материя;
- защитава качеството на въздуха, като насърчава намаляването на емисиите на амоняк, налага ограничения върху изгарянето на остатъци и предотвратява пръскането на пестициди при ветровити условия.

Чрез политиката за развитие на селските райони ОСП също допринася за стратегията на ЕС за горите, като подкрепя опазването, създаването, възстановяването и устойчивото управление на горите в цяла Европа.

Като защитава природните ресурси, които са от съществено значение за селското и горското стопанство, ОСП допринася за целта на Зелената сделка за премахване на замърсяването в целия ЕС.

Подобряване на биоразнообразието

За да защити екосистемата на земеделските земи, ОСП се свързва с директивите на ЕС за дивата природа и ще работи за постигане на целите на актуализираната стратегия на Комисията за биологичното разнообразие, която е част от Зелената сделка.

ОСП има за цел да защити биологичното разнообразие по няколко начина:

- правилата за кръстосано спазване обхващат както директивата за птиците и местообитанията, така и мерки, насочени към запазване на характеристиките на ландшафта и намаляване на употребата на пестициди;
- създаването на екологично ориентирани зони чрез зелени директни плащания доведе до запазване на характеристиките на ландшафта и повече земя, оставена под угар, което е от полза за биологичното разнообразие чрез улесняване на опрашването и защита на местообитанията;

- политиката за развитие на селските райони насърчава действия, които запазват и подобряват биоразнообразието, като предоставяне на средства за създаване и поддържане на характеристики на ландшафта и „коридори за дивата природа“ и подкрепа на земеделски системи с висока природна стойност и планове за управление на природата, които поддържат щадящи дивата природа райони.

Насърчаване на селското стопанство с ниски разходи

Пестицидите, торовете и антибиотиците се използват широко в целия ЕС, за да помогнат на селското стопанство да произвежда храна и други основни материали за обществото. Прекомерната употреба и неправилната употреба обаче могат да имат отрицателно въздействие върху околната среда, както и върху здравето на растенията, животните и хората.

ОСП има за цел да насърчи намаленото и отговорно използване на тези суровини чрез:

- насърчаване на биологичното земеделие;
- подпомагане на фермерите да използват пестициди и торове отговорно и да прилагат екологични техники за управление, алтернативни методи и нови технологии;
- намаляване на нуждата от антибиотици чрез инвестиции и съвети, които са от полза за здравето и хуманното отношение към животните.

Оценка на екологичните мерки

Европейската комисия постоянно оценява ефективността на ОСП за постигане на екологичните цели:

- широк набор от данни за околната среда е включен в изчерпателния набор от индикатори, събрани в рамките на общата рамка за мониторинг и оценка (СМЕФ);
- допълнителен набор от 28 агроекологични показателя допълнително проследява интегрирането на екологичните проблеми в ОСП;
- като част от СМЕФ оценките и външните проучвания относно устойчивостта на околната среда се извършват от независими експерти от името на Комисията.

Данните, събрани от Комисията, предоставят изчерпателна информация за:

- състоянието на селската среда в ЕС и развитието във времето;

- въздействието на земеделието върху климата, природните ресурси и биоразнообразието;
- прилагането на екологичните мерки на ОСП в целия ЕС;
- успехът на мерките за опазване на околната среда при постигане на техните цели и по-широкото им въздействие извън заявените цели.

Оценката на екологичните мерки на ОСП взема предвид сложните връзки между мерките на политиката, промените в земеделските практики и подобренията на околната среда, както и множество други намесващи фактори, като метеорологични събития, въздействието на пазарните тенденции и разликите в условията на околната среда в страни и региони на ЕС.

Ролята на знанието и иновациите

Знанието, научните изследвания и иновациите движат екологично устойчиво земеделие в ЕС:

- научните изследвания и иновациите предлагат нови екологични техники и технологии за селското стопанство;
- системата за съвети в земеделието ще информира фермерите за това как могат да се използват нови изследвания, методи и технологии, за да се гарантира екологосъобразно земеделие;
- европейското партньорство за селскостопански иновации (EIP-AGRI) работи за насърчаване на новаторски идеи, които насърчават устойчивото земеделие и горско стопанство в ЕС.
- проектът iMAP има за цел да предостави научни доказателства за въздействието на земеделските практики върху околната среда и климата в подкрепа на прилагането, мониторинга и оценката на тези цели в стратегическите планове на ОСП.

Хранителни вещества в селското стопанство на ЕС

Хранителни вещества като азот, калий и фосфор са от съществено значение за производството на култури. Хранителните вещества могат да се прилагат чрез търговско произведени торове, както и чрез органични вещества като животински тор.

Когато се използват прекомерно обаче, хранителните вещества могат да бъдат основен източник на замърсяване на въздуха, почвата и водата и могат също така да окажат отрицателно въздействие както върху биоразнообразието, така и върху климата.

Като част от стратегията „От фермата до вилцата“ – един от централните стълбове на Европейския зелен пакт – Европейската комисия има за цел да види намаляване на загубите на хранителни вещества с поне 50% до 2030 г., като същевременно гарантира, че няма влошаване на плодородието на почвата. Очаква се това да доведе до намаляване на употребата на торове с поне 20%.

Общата селскостопанска политика (ОСП) е ключовият инструмент в подкрепа на устойчивото използване на торове в селското стопанство, като гарантира, че земеделските стопани могат да поддържат производителността, като същевременно намаляват вредните ефекти от замърсяването.

Текущи действия на ОСП

ОСП насърчава устойчиви селскостопански системи в ЕС, като дава възможност на фермерите да:

- осигуряват безопасна, здравословна и устойчиво произведена храна за обществото;
- получават стабилни и справедливи доходи, като вземат предвид пълния набор от обществени блага, които предоставят;
- защита на природните ресурси, подобряване на биоразнообразието и допринасяне за борбата срещу изменението на климата.

Чрез редица правила и мерки ОСП подкрепя фермерите в устойчивото използване на хранителни вещества.

Кръстосано спазване

Съгласно правилата за кръстосано спазване плащанията на всички бенефициенти на ОСП са свързани с набор от законови изисквания за управление (SMR) и добри земеделски и екологични условия (GAEC). Правилата за кръстосано спазване, свързани с хранителните вещества, включват:

- обвързването на плащанията с нитратната директива (SMR 1);

- GAEC, предназначени да защитават водата и почвата , което включва отговорно използване на хранителни вещества.

Развитие на селските райони

Устойчивото използване на хранителни вещества може да бъде подкрепено чрез развитие на селските райони , така нареченият „втори стълб“ на ОСП. В своите програми за развитие на селските райони страните от ЕС могат да включат редица полезни мерки.

- Мерки за подпомагане на трансфера на знания и информация, консултантски услуги и сътрудничество могат да се използват за разработване и разпространение на знания за безопасно и ефикасно приложение на хранителни вещества;
- Мерките за подпомагане на биологичното земеделие насърчават намаляването на употребата на неорганични торове.

Нова ОСП: 2023-27

Предвидено да започне през 2023 г., новата ОСП ще доближи селското стопанство до целите на стратегията „От фермата до вилницата“ по отношение на намаленото замърсяване с хранителни вещества.

специфични цели на ОСП

Устойчивото управление на хранителните вещества е от значение за редица специфични цели на новата ОСП , особено тези, свързани с изменението на климата, природните ресурси и биоразнообразието.

Стратегически планове на ОСП

В своите стратегически планове за ОСП държавите от ЕС ще имат гъвкавостта да приспособят стратегии и интервенции, които могат да подобрят управлението на хранителните вещества на национално ниво, в съответствие с целите на ЕС.

Нова зелена архитектура

Новата ОСП ще включва засилени правила и подобрени възможности за подпомагане на ефективното използване на хранителни вещества. Например засиленото обвързване с условия на новата ОСП ще формира по-строга основа на задължителните изисквания, свързани с правилното използване на хранителни вещества. Освен това, значителна част

от бюджета на ОСП ще бъде посветена на екосхеми, които могат да подкрепят доброволни практики от страна на земеделските производители – по-амбициозни от правната основа – които допринасят за устойчивото използване на хранителни вещества.

Комисията публикува примерен списък с екосхеми през януари 2021 г. В рамките на предоставянето на консултантски услуги в земеделието страните от ЕС ще предоставят инструмент за устойчивост на земеделието за хранителни вещества (FaST) най-късно от 2024 г. Това е цифров инструмент, който може да се управлява от смартфони, планшети и компютри.

FaST ще комбинира данни и ръчно въвеждане от фермерите, за да предостави персонализирани препоръки за торене на култури чрез план за управление на хранителни вещества. Освен това подкрепата за развитие на селските райони ще продължи да финансира плащания за управление на земята, инвестиции, изграждане на знания, иновации и сътрудничество, свързани с управлението на хранителни вещества.

Знания, изследвания и иновации

Комисията подкрепя научните изследвания и иновациите в селското и горското стопанство, като областите на фокус включват устойчиво първично производство и вода, хранителни вещества и отпадъци .

Системата за съвети в земеделието споделя знания за нови разработки и съветва фермерите относно най-добрите практики за прилагане на хранителни вещества.

Правно основание

Кръстосаното спазване се урежда от правила за финансиране, управление и мониторинг на Общата селскостопанска политика, както е посочено в Регламент на ЕС 1306/2013 , Регламент за изпълнение на ЕС 809/2014 и Делегиран регламент на ЕС 640/2014 .

Правилата за зелени директни плащания са определени в Регламент на ЕС 1307/2013 , Делегиран регламент на ЕС 639/2014 и Регламент за изпълнение на ЕС 641/2014 .

Подпомагането на ЕС за развитие на селските райони идва от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР), както е посочено в Регламент 1305/2013 на ЕС .

Източници на информация:

1. Храбрин Башев, Пламена Йовчевска, Диляна Митова, Десислава Тотева, Антон Митов, Еко-управление в българското селското стопанство, Институт по аграрна икономика, София, 2013 г.
2. <https://www.iae-bg.com/wp-content/uploads/2019/>
3. <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2018/html/ecb.sp180919.en.html>
4. <https://www.su-varna.org/izdanij/Ikonomika-12/Pages%2033-43.pdf>
5. <https://www.europarl.europa.eu/news/bg/headlines/society/20210701STO07544/ekolo-ghichnata-politika-na-es-do-2030-gh-nuzhda-ot-sistemna-promiana>
6. https://agriculture.ec.europa.eu/sustainability/environmental-sustainability_bg
7. https://agriculture.ec.europa.eu/sustainability/environmental-sustainability/cap-and-environment_en
8. https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2021-01/cap-post-2020-enviro-benefits-simplification_en_0.pdf
9. https://agriculture.ec.europa.eu/sustainability/environmental-sustainability/cap-and-environment_en#encouraginglowinputagriculture
10. https://agriculture.ec.europa.eu/sustainability/environmental-sustainability/low-input-farming_en

Отговорността за изразените в тази публикация мнения носи единствено Съюз за възстановяване и развитие – Хасково и по никакъв начин не ангажира ЕС или ПРСР.

Проект „Подкрепа на предприемачеството в областта на вътрешната преработка на качествени селскостопански продукти в областите Еврос, Хасково, Смолян и Кърджали“ (QUALFARM), е съфинансиран от Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР) и от национални фондове на страните, участващи в Програмата за трансгранично сътрудничество ИНТЕРРЕГ V-A Гърция-България 2014–2020.

Съдържанието на този материал е изцяло отговорност на Сдружение „Съюз за възстановяване и развитие“ и по никакъв начин не може да се счита, че отразява възгледите на Европейския съюз, участващите страни, Управляващия орган и Съвместния секретариат.